

Аннотация

Ковальский А. В. Экономические права человека как проявление взаимодействия права и экономики. – Статья.

В статье раскрывается содержание, структура и место экономических прав человека в правовом статусе. Отмечается, что традиционное рассмотрение экономических прав человека как имеющих социально-экономическое происхождение является непродуктивным с точки зрения современных представлений о взаимодействии права и экономики. Доказывается, что право собственности является исходным экономическим правом, которое предопределяет существование равных потенциальных возможностей для экономических акторов.

Ключевые слова: экономическая система, правовая система, экономическая функция права, экономические права человека.

Summary

Kovalskij O. V. Economic rights as a manifestation of the interaction of law and economics. – Article.

The article deals with the content, structure and location of economic rights in legal status. It is noted that the traditional consideration of economic rights as those that are socio-economic background, is counterproductive in terms of modern ideas about the interaction of law and economics. It is shown that property right is a source of economic rights, which determines the existence of an equal potential for economic actors.

Key words: economic system, legal system, economic function of law, economic rights.

УДК 340.132.668.68

О. С. Киця

ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПОБУДОВИ АКТІВ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Питання юридико-технічного набору інструментів є одними із найважливіших у системі наукових досліджень юридичної техніки правових актів, проте варто зазначити, що це питання недостатньо досліджене в теорії права, що негативно впливає на якість побудови актів судового тлумачення. Не дивлячись на високий ступінь наукової актуальності тематики юридичної техніки, аналіз юридичної літератури дає підстави говорити про доктринальну невизначеність таких понять, як «засіб», «спосіб», «прийом», «правило», «метод», що становить основу подальшого розуміння юридико-технічних інструментів. Відсутність однозначного розуміння вказаних понять та критеріїв для їх розмежування ускладнює подальшу роботу з удосконалення практики застосування цих засобів, способів, прийомів, правил та методів під час підготовки та прийняття актів судового тлумачення. Тому виникає необхідність дослідження цього питання.

Окремі аспекти юридико-технічних інструментів побудови актів судового тлумачення були предметом наукового пошуку ряду як зарубіжних, так і вітчизняних вчених: С. Алексєєва, І. Білі, М. Власенко, Ж. Дзейко, Р. Ієринга, В. Карташова, Т. Кашаніної, А. Красницької, А. Піголкіна, Ю. Тихомирова, О. Черданцева та інших.

Метою статті є аналіз різних наукових підходів до питання елементів юридичної техніки та юридичної техніки актів судового тлумачення, визначення цих понять та основних елементів, а також їх загальна характеристика.

Автор поняття «юридична техніка» Р. Ієринг ще на початку ХХ ст. виділив три основні прийоми юридичної техніки, які застосовуються в обробці правового матеріалу:

1) юридичний аналіз, який полягає в поділі правового матеріалу на прості елементи у виділенні ознак, які є загальними або конкретними для групи правових відносин;

2) юридична конструкція, за допомогою якої створюються засоби обробки правового матеріалу в розумінні природно-історичного методу та формування правових норм;

3) логічна концентрація, що як вища логічна форма вираження правового матеріалу передбачає поєднання правового матеріалу, а не його поділ на частини [1].

Російський вчений С. Алексєєв розглядає юридичну техніку як сукупність засобів і прийомів, які застосовуються згідно з прийнятими правилами опрацювання й систематизації правових актів для забезпечення їх досконалості [2, с. 267–277]. Засоби юридичної техніки вчений визначає як інструментарій юридичного вираження й зовнішнього викладу волі законодавця, а техніко-юридичні прийоми або ж юридична технологія, на його думку, визначаються як певний порядок, способи раціонального застосування вказаних засобів [2, с. 281].

Інший російський вчений О. Черданцев виділяє лише способи (прийоми) та правила юридичної техніки [3, с. 367–371].

Науковець Д. Ковачев вживає категорії «правило», «прийом», «спосіб законодавчої техніки» як синонімічні слова [4, с. 92].

Існує ряд вчених, які до юридичної техніки відносять або засоби, або лише способи чи прийоми. Зокрема, до таких вчених можна віднести А. Піголкіна, який до юридичної техніки відносить систему правил і прийомів підготовки найбільш досконалих за формою й структурою проектів нормативних актів, які забезпечують максимально повну та точну відповідність форми нормативних приписів їх змісту, доступність і простоту нормативного матеріалу, що вичерпно охоплює питання, які регулюються [5, с. 216].

Говорячи про засоби, В. Карташов [6, с. 16–23] визначає, що за допомогою останніх і досягаються необхідні цілі юридичної практики, які власне й утворюють юридичну техніку. Крім того, науковець виділяє нетрадиційні складові юридичної техніки, зокрема юридичну тактику та юридичну стратегію. Під юридичною технікою він розуміє сукупність інтегрованих прийомів, способів та методів юридичної практики, основи її організації та планування. Під юридичною стратегією визначає способи досягнення найбільш важливих цілей.

І. Ільїн та М. Миронов правила юридичної техніки визначають як сукупність певних вироблених досвідом і перевірених практикою прийомів і методів роботи з підготовки й видання різноманітних правових актів [7, с. 66].

У своєму дисертаційному дослідженні І. Биля під засобами, які використовує нормопроектувальник для викладу нормативно-правового матеріалу, розуміє лише так звані нематеріальні засоби, які засновані на знаннях, досвіді, накопичених у сфері нормотворчої діяльності, й існують ідеально. Ці засоби дослідник розглядає як елемент практичної діяльності і як теоретичне відбиття певних закономірностей. В останньому випадку нематеріальні засоби характеризуються як систематизоване знання про той чи інший спосіб дії, об'єктивуються в поняттях (наприклад, поняття преамбули, відсилки, поділу текстів нормативних правових

актів на частини, юридичної конструкції тощо як засобів нормотворчої техніки) і в правилах щодо найбільш оптимального, ефективного і доцільного їх використання [8, с. 46].

А. Красницька до складу юридичної техніки включає й засоби, і правила, і прийоми, і способи, які, на її думку, не є синонімічними поняттями [9, с. 103].

Цікаве визначення засобів юридичної техніки пропонує Т. Кашаніна, яка під ними розуміє «матеріальні предмети, об'єкти, з якими в процесі здійснення юридичної роботи відбуваються маніпуляції для досягнення поставленої мети» [10, с. 79]. Способи юридичної техніки дослідниця визначає через сукупність прийомів. А методи юридичної техніки визначає як шляхи досягнення цілей [10, с. 79–80].

Отже, проаналізувавши юридичну літературу та дослідивши різні підходи вчених, зміст юридичної техніки можна визначити у вузькому та широкому розумінні. До вузького можна віднести позиції авторів, які до змісту юридичної техніки включають сукупність двох складових: прийомів і правил (А. Піголкін); прийомів і методів (В. Сирих, І. Ільїн, М. Миронов); способи й правила (А. Черданцев) тощо. Відповідно, до широкого підходу можна віднести ідеї вчених, які включають до елементів юридичної техніки широке коло складових: зокрема правила, способи, прийоми (Д. Ковачев); прийоми, способи, методи (В. Карташов), прийоми, правила й методики (М. Власенко); систему правил, вимог, принципів (Ю. Тихомиров) тощо.

Немає єдності й у підходах до складових елементів не тільки юридичної, а й законодавчої та нормотворчої техніки. Елементи юридичної техніки прямим чином залежать від підходу до розуміння змісту юридичної техніки, з цим, на нашу думку, і пов'язана проблема дискусійності розуміння юридико-технічних інструментів побудови актів судового тлумачення. Розглянемо деякі з них.

С. Алексеев до засобів законодавчої техніки відносить нормативну будову, системну будову, юридичні конструкції, галузеву типізацію [2, с. 267]. Також вчений розрізняє техніко-юридичні прийоми викладу волі законодавця, які класифікує за системою критеріїв: за ступенем узагальнення конкретних показників: (абстрактний та казуїстичний), за способом викладу елементів юридичної норми: (прямий, посилковий, банкетний); техніко-юридичні прийоми документального вираження змісту нормативного акта (виділення загальної та особливої частини) [2, с. 272–273].

В. Карташов засоби юридичної техніки умовно поділяє на: загальносоціальні (мова, її частини, знаки, одиниці мовлення (слова, словосполучення, речення), букви, цифри, поняття, судження, різноманітні соціальні норми тощо); спеціальні юридичні (юридичні поняття й терміни, конструкції, правові приписи, акти та інші правові явища, вироблені юридичною наукою й практикою в процесі розвитку правової системи суспільства); технічні (розмножувальну техніку, комп'ютери, організаційну техніку тощо) [11, с. 109].

О. Черданцев правила юридичної техніки поділяє на три групи: правила, що стосуються зовнішньої форми документу; правила, що стосуються змісту та структури акту; правила та прийоми викладу юридичного документу (мовні правила) [3, с. 367–371].

А. Красницька до юридико-технічних засобів відносить такі: а) мову з її словниковим складом, граматичною будовою, системою стилів, розділовими знаками;

б) спеціальні юридичні засоби зовнішнього оформлення права – юридичні терміни, юридичні конструкції, законодавчі презумпції, законодавчі фікції, засоби систематизації права; в) текст правового акта, складений за допомогою юридичних термінів; г) стиль правових актів [9, с. 98].

Досить розгорнуту класифікацію елементів юридичної техніки пропонує М. Власенко. Він виокремлює реквізитні вимоги (правила зовнішнього оформлення), змістовні правила, структурні правила, мовні правила, логічні правила [12, с. 176–183].

Найбільш ґрунтовну та повну класифікацію елементів юридичної техніки, на нашу думку, надав Ю. Тихомиров. Він виділив шість основних взаємопов'язаних елементів: пізнавально-юридичні, нормативно-структурні, логічні, мовні, документально-технічні, процедурні [13, с. 9].

Зазначені вище підходи до класифікації елементів юридичної техніки не є вичерпними, проте досить креативні та цікаві за своєї природи. Оскільки юридична техніка актів судового тлумачення виступає одним із різновидів юридичної техніки, їй будуть притаманні певні подібні елементи та разом з тим специфічні, які зумовлені правовою природою актів тлумачення.

Зміст юридичної техніки актів судового тлумачення розкривається через юридико-технічний набір інструментів, який представлений засобами, правилами та способами. Розглянемо детально кожен з них. *Засоби юридичної техніки актів судового тлумачення* являють собою інструменти акта тлумачення, за допомогою яких уповноважений судовий орган формулює свою правову позицію, відтворюючи це у формі юридичного тексту акта тлумачення. Засоби юридичної техніки актів судового тлумачення можна представити таким чином:

1) загальні засоби, за допомогою яких здійснюється перетворення правових позицій з уявної в матеріальну форму – текст. У свою чергу загальні засоби складаються з певних рівнів:

- лексикологічний, представлений мовними одиницями – буквами, словами;
- синтаксичний, представлений словосполученнями, реченнями тощо.

2) спеціально-юридичні засоби, що являють собою поєднання загальних засобів та специфіки юридичної мови й відображаються у формі юридичних термінів, юридичних конструкцій, визначень тощо.

Правила юридичної техніки актів судового тлумачення являють собою основні вимоги щодо застосування засобів викладу тексту у вигляді зовнішньої й внутрішньої форми акта тлумачення. Сюди відносяться такі правила:

1) мовні правила – напевно, одні з найважливіших правил, адже від того, як правильно будуть використані ці положення, буде залежати й доступність тексту для розуміння різними суб'єктами і, як наслідок, ефективність правових засобів регулювання суспільних відносин. Серед мовних правил можна визначити такі:

– ясність та простота викладу – використання максимально простих слів, термінів та фраз, які широко вживаються в мові (загальновідомі слова та терміни); уникнення нагромадження мовних конструкцій, складних речень; відмова від надмірного вживання аббревіатур, скорочень; уникнення тавтологій;

– зрозумілість – недопущення використання незрозумілих, багатозначних слів, нечітко сформульованих термінів, іншомовних, застарілих слів; недопу-

щення заміни усталених юридичних виразів, конструкцій словами розмовної мови;

– грамотність – чітке дотримання правил орфографії, пунктуації, граматики; уникнення вживання жаргонів, місцевих діалектів; уникнення значної кількості розділових знаків при однорідних словах;

– однозначність – стандартність мовних повторень, уникнення вживання багатозначних слів; використання синонімів має бути обмеженим, а якщо виникає потреба у їх застосуванні, то лише в крайніх випадках і з обережністю; уникнення вживання слів із переносним значенням;

– стислість – чіткість та лаконічність викладу положень; уникнення великої кількості повторень;

2) Стилiстичні правила полягають у формулюванні тексту в офіційно-діловому стилі; націлені на уникнення вживання розмовних слів; текст має бути офіційним, емоційно нейтральним, без будь-яких перебільшень, виклад має бути витриманим, об'єктивним.

3) Логічні правила – єдність термінології; узгодженість із найрізноманітнішими нормативно-правовими актами; узгодженість частин самого тексту; послідовність викладу, яка досягається за допомогою причинно-наслідкового зв'язку; зв'язність тексту; інформаційна наповненість; аргументованість; вмотивованість; чітке дотримання правил логіки.

4) Структурні правила – правила, які забезпечують внутрішню побудову акта тлумачення. Структура акта судового тлумачення, залежно від того чи іншого судового органу, який здійснює таке тлумачення, буде різнитися, однак загальна структура визначається таким чином:

– вступна (преамбульна) (у певних випадках) може містити вказівку на причини, умови й мету прийняття такого акта; предмет регулювання тощо; персональний склад суду;

– основна частина (мотивувальна) відображає основний зміст акта тлумачення. Як правило, текст акта тлумачення поділяється на пункти, які мають наскрізну нумерацію та не мають назви. Пункти мають підпункти (абзаци), які не нумеруються;

– заключна частина (результативна) вміщує, наприклад, положення про втрату чинності певних актів тлумачення; місце опублікування; порядок набуття чинності тощо;

– окрема думка судді (у певних випадках).

5) Формально-атрибутивні (реквізитні) – це ті правила, які дозволять ідентифікувати той чи інший акт тлумачення. Вони поділяються на титульні та заключні (кінцеві). До титульних належать такі: назва виду акта тлумачення (рішення, постанова тощо); назва органу, який його видав; назва акта тлумачення («Про ...»); дата прийняття; місце прийняття (у певних випадках); номер акту. До заключних (кінцевих) належать такі: повне найменування посадової особи чи уповноваженого органу, який підписує цей акт; прізвище та ініціали такої особи; підпис тощо.

У цьому контексті варто звернути увагу на те, що останні два правила, які стосуються структури та реквізитів, залежно від того чи іншого акта тлумачення

та, відповідно, уповноваженого судового органу, який видав такий акт, будуть різнитися.

Останнім елементом юридико-технічного набору є *способи юридичної техніки актів судового тлумачення*. В межах цього питання розглядається виключно технічна складова, тобто передбачена законодавством процедура, порядок організації діяльності уповноважених судових органів щодо прийняття актів тлумачення, їх оприлюднення тощо.

Це питання включає в себе такі положення: правова підстава, порядок розгляду та прийняття акта, строк провадження, порядок оприлюднення та ін.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що сутність юридико-технічного набору інструментів має важливе значення, адже належне, чітке дотримання та застосування всіх його складових елементів сприяє належному закріпленню тих чи інших норм тлумачення, однозначному та ефективному застосуванню на практиці правових положень, що, у свою чергу, забезпечує врегулювання найважливіших сфер суспільного життя врахуванням тенденцій розвитку демократичних, правових, соціальних засад нашої держави.

Література

1. Иеринг Р. Юридическая техника / Р. Иеринг; пер. с нем. Ф.С. Шендорфа // СПб., – 1905. – 105 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.russian-lawyers.ru/hering2.shtml>.
2. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2-х т. / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1982 – . – Т. 2 – 1982. – 95 с.
3. Черданцев А.Ф. Теория государства и права / А.Ф. Черданцев. – М. : Юрист, 2006. – 637 с.
4. Ковачев Д.А. Механизм правотворчества социалистического государства / Д.А. Ковачев. – М. : Юрид. лит., 1977. – 95 с.
5. Пиголкин А.С. Правотворчество / А.С. Пиголкин // Общая теория права. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1998. – 384 с.
6. Карташов В.Н. Юридическая техника, тактика, стратегия, технология (к вопросу о соотношении) / В.Н. Карташов // Проблемы юридической техники: в 3 т. / под ред. В.М.Баранова. Нижний Новгород, 2008 – . Т. 1. – 2000. – 266 с.
7. Ильин И.К. О форме и стиле правовых актов (Некоторые вопросы законодательной техники) / И.К. Ильин, Н.В. Миронов // Советское государство и право : – 1960. – № 12. – С. 26-38.
8. Биля І.О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень»/ І.О. Биля ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого – Х., 2004. – 201 с.
9. Красницька А.В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування : [посібник] / А.В. Красницька – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Парламентське вид-во, 2006. – 528 с.
10. Кашанина Т.В. Юридическая техника : [учебник] / Т.В. Кашанина. – М. : Эксмо, 2008. – 512 с.
11. Карташов М.В. Юридическая техника / М.В. Карташов(обзор матер. науч.-метод. семинара) // Государство и право. – 2000. – № 11. С. 77.
12. Власенко Н.А. Правила законодательной техники в нормативных правовых актах субъектов Российской Федерации / Н.А. Власенко // В кн.: Законодательная техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование : в 2 т. – Нижний Новгород. – 2001 – . – Т. 1. – 2001. – 365 с.
13. Тихомиров Ю.А. Законодательная техника: понятие и элементы / Ю.А. Тихомиров. – М., 2000. – 162 с.

Анотація

Киця О. С. Юридико-технічні інструменти побудови актів судового тлумачення. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню основних елементів юридико-технічного набору інструментів юридичної техніки актів судового тлумачення, їх визначенню та загальній характеристиці.

Ключові слова: юридико-технічний набір інструментів, юридична техніка актів судового тлумачення, правила, засоби, способи.

Аннотация

Киця Е. С. Юридико-технические инструменты строения актов судебного толкования. – Статья.

Статья посвящена исследованию основных элементов юридико-технического набора инструментов юридической техники актов судебного толкования, их понятию и общей характеристике.

Ключевые слова: юридико-технический набор инструментов, юридическая техника актов судебного толкования, правила, средства, способы.

Summary

Kitsya E. S. Juridical and technical instruments of legal interpretation acts' construction. – Article.

This article is dedicated to exploration of the basic elements of juridical and technical set of tools of juridical technique of legal interpretation acts, their definition and general characteristics.

Key words: juridical and technical set of tools, juridical technique of legal interpretation acts, rules, meanings, ways.

УДК 340.1

Ю. М. Ходанич

ПРАВО ТА ЗАКОН У ПРАЦІ Х. БАУМЕЙСТЕРА «ELEMENTA PHILOSOPHIAE», ПЕРЕКЛАДЕНОЇ П. ЛОДІЄМ

Постановка проблеми. Серед великої кількості вчених, мислителів, представників інтелектуальної еліти першої половини ХІХ ст. у Росії помітне місце займає яскравий просвітник П. Лодій, який своє життя присвятив служінню науці, а також навчанню та вихованню молодого покоління.

П. Лодій працював як філософ, юрист, трохи як літератор, займався також перекладами філософських та правових праць. Один із таких перекладів є предметом нашого дослідження. Він стосується філософських, політичних та правових поглядів досить значної постаті в історії філософії – Х. Баумейстера.

П. Лодій, бездоганно знаючи латинь, а також бажаючи поширювати знання та робити їх доступними для широкої верстви тогочасного суспільства, здійснив переклад однієї з праць Х. Баумейстера «Elementa Philosophiae», що вийшла під назвою «Наставления любомудрия нравоучительного, содержащее в себе любомудрие практическое всеобщее, право естественное, этику и политику» у Львові 1790 р. [1, с. 3].

Перший переклад праці Х. Баумейстера вийшов у Москві в 1788 р. під назвою «Нравоучительная философия, содержащая естественное право, этику, политику, экономику и другие вещи, для знания нужные и полезные» під перекладом Д. Синьковського [6, с. 80].

Своїм перекладом, як зазначає Ф. Потушняк, «не лише дав П. Лодій учням і публіці філософічну книгу в руки, але одночасно заявив права народної мови під час вивчення такої строгої дисципліни, якою була філософія. Одночасно він заклав фундамент для філософічної руської термінології. Переклад його тим важливий, що він ужив тут багато народних слів (наскільки дозволяла йому тогочасна мовна експериментація)» [3, с. 6].

З таким твердженням погоджується й В. Горський [3, с. 114]. Таким чином, можемо вважати цей вклад мислителя як одну із його заслуг.